

شرایط لازم برای تأثیر ارزیابی برونی در بهبود کیفیت دانشگاهی دانشگاه تهران

مقصود فراستخواه^۱

چکیده:

اگر کیفیت، متهمی‌الیه همه جنب وجوشی نیست که از نظام دانشگاهی انتظار می‌رود، پس فلسفه وجودی و معنای دانشگاه چیست؟ امروز کیفیت دانشگاهی بیش از هر زمان دیگر در مرکز مباحث و مناظرات بین‌المللی آموزش عالی جای گرفته است.

پس از دو دهه متمادی از رشد کمی در آموزش عالی ایران وبا وجود همه دلنگرانی‌ها، تقلاها و گفتمان‌هایی که دانشگاهیان و گروه‌های دانشگاهی برای ارتقای کیفیت به وجود آورده‌اند، هنوز هم عملکرد آموزش عالی در ایران بحث‌انگیز است، نه با ترازهای بین‌المللی همخوانی دارد و نه مطابق با تقاضاهای جهان اجتماعی و نیازهای توسعه ملی است. راهی جز نظامی کارآمد از اعتبارسنجی به نظر نمی‌رسد؛ پازلی که دو خانه کلیدی آن ارزیابی درونی و بیرونی است که خود دو حلقه متضایف و به هم بسته و درهم تنیده‌اند.

هدف از مقاله حاضر شناخت شرایط لازم برای تأثیر ارزیابی برونی در بهبود کیفیت دانشگاهی است. با استفاده از مرور مطالعات قبلی وبر مبنای تجارب جهانی و رویه‌های معمول در نهادهایی بین‌المللی مانند AOQN و INQAAHE چارچوبی در قالب ماتریسی از چهار سطح و چهار مؤلفه ارائه می‌شود. چهار سطح عبارت‌اند از: یک. سطح خرد (کنشگران فردی در دانشگاه / اعضای هیأت علمی)، دو. سطح میانی (۱. گروه ۲. دانشکده)، سه. سطح کلان

۱- عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

دانشگاه / مؤسسه آموزش عالی، چهار. سطح فراکلان (الف. اجتماع علمی ب. دولت. این چهار سطح در چهار مؤلفه عمل می‌کنند که عبارتند از: ۱. فرهنگ و فضا، ۲. ساختارهای حقوقی و قوانین، ۳. نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی، ۴. فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل / رویه‌ها.

کلید واژه‌ها: دانشگاه، کیفیت، ارزیابی بیرونی، اثر بخشی، الزامات تأثیر

مقدمه (بیان مسأله، هدف و روش مطالعه)

گسترش فراگیر فرصت‌های آموزشی به‌همراه جهانی‌شدن و فناوری اطلاعات و ارتباطات، محیط متحولی برای نظامهای آموزش عالی در همه جای دنیا به وجود آورده است. این محیط متحول، به نوبه خود، هم به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و هم به نهادهای دولتی، در سطح ملی و بین‌المللی فشار می‌آورد که مفاهیم، ساختارها، روش‌ها و ترتیبات سنتی خود را دگرگون سازند و توسعه بدهند (آندرسن و دیگران، ۲ و ۲۰۰۰). گسترش آموزش عالی از یک سو و هزینه‌های در حال افزایش آن از سوی دیگر به همراه ازدیاد تعداد و تنوع متقاضیان آموزش عالی (بویژه در چشم‌انداز اقتصاد دانش)، توجهات را به مسائل کیفیت، معطوف می‌دارد. (برنان و شاه، ۲۲-۲۰ و ۲۰۰۰)

ذی‌نفعان، خواهان اطلاعات کافی از آموزش عالی، جهت اطمینان از تقاضا محور بودن و مشتری‌گرا بودن آن هستند. در واقع از مؤسسات آموزش عالی خواسته می‌شود که خود را به صورت شفاف در معرض ارزیابی ذی‌نفعان قرار بدهند و اطلاعات متنوعی درباره منابع، فرایندها، بروندادها و پی‌آمدهای خود در اختیار آنها بگذارند و پاسخگویانه گزارش بدهند که چگونه عمل می‌کنند، چگونه هزینه می‌کنند، اثربخشی هزینه‌هایشان چگونه است و مهم‌تر از همه آیا آنها ارزش افزوده ایجاد می‌کنند و چگونه؟ (ایتون، ۱ و ۲۰۰۶)

مؤسسات آموزش عالی با مسأله‌ای دو وجهی مواجه هستند. از یک سو نیاز به آن دارند که خود را با الزامات متحول بیرونی مطابقت بدهند و از سوی دیگر باید ابتکاراتی به خرج بدهند تا با تغییر در نحوه مدیریت خود نسبت به مسائل درونی، آن را با تغییرات بیرونی

به صورت خلاق متناسب و سازگار بکنند. در دو دهه گذشته، تأکید و تمرکز بر روی «ارزیابی» چه به صورت سازوکار هدایتی (کنترلی) و چه به صورت سازوکار «بهبودبخشی»، به طرز مشخص و آشکار در حال افزایش بوده است، این روند، اختصاص به بخش آموزش و آموزش عالی نداشت بلکه بیشتر بخش‌ها بویژه حوزه‌های مدیریت در بخش عمومی را شامل می‌شد. یکی از دلایل اصلی این روند، آن بود که چه در چشم‌انداز دولت، چه در چشم‌انداز مدیریت‌ها و چه در چشم‌انداز سایر ذی‌نفعان (مانند مالیات‌دهندگان، بنگاه‌ها و ...) انتظار پاسخگویی افزایش یافته است. پاسخگویی نسبت به این موضوع که آیا بویژه هزینه‌های عمومی، همراه با کیفیت و اثربخشی کافی هستند. از جمله حوزه آموزشی به طور عام و مؤسسات آموزش عالی به طور خاص، با این فشار روبرو هستند. گذشته از این، شرایط کارکردی و ساختاری مؤسسات آموزش عالی در طی ۲۵ سال گذشته به طور ریشه‌ای در حال تغییر بود. برای مثال نظام‌های نخبه‌پرور آموزش جای خود را به نظام‌های فراگیر داده‌اند، محیط یاددهی و یادگیری عمیقاً در حال دگرگونی است، فناوری اطلاعات و ارتباطات به عرصه آمده است و آموزش عالی هم در سطح ساختار سازمانی و هم در سطح فرایندهای عملیاتی با عوامل چالش‌برانگیزی دست به گریبان بوده است. مؤسسات آموزش عالی در طی سالهای اخیر در بسیاری از کشورها، فرایندی از تمرکززدایی را تجربه کرده‌اند. به ازای اختیارات مرکزی که وزارتخانه‌های آموزشی (آموزش عالی) آن را به نفع دانشگاهها، رها می‌کردند و به خود دانشگاهها محول می‌نمودند؛ بر انتظار نظام‌های مدیریتی بهتر و بهره‌ورتری نیز از آنها تأکید داشتند و در نتیجه بیش از پیش ضرورت پیدا می‌کرد که مؤسسات آموزش عالی شفافیت و اطلاعات بیشتری درباره برنامه‌های خود، پیش بیاورند و اعتبار خود را اثبات بکنند (ماسن، ۱۹۹۷)

شرایط متحول، پاسخگویی به دو نوع انتظار را به صورت موازی، ملزم می‌دارد. در یک سو انتظارات به طور مداوم و در حال تغییر «معرفت‌شناختی و آموزشی» توسط هیأت علمی و اجتماع علمی و دانشجویان در مورد معیارهای درونی علم و یادگیری در سطح عالی، و از سوی دیگر انتظارات دائماً در حال تغییر ذی‌نفعان بیرونی مانند دولت، مؤسسات شریک، بنگاهها و استخدام‌کنندگان. هر دو سطح انتظار می‌خواهد نسبت به راهبردها، اولویت‌ها، فرایندها، روش‌ها و برون‌دادهای مؤسسات آموزش عالی به لحاظ کیفیت لازم و کافی، اطمینان پیدا بکنند (۴۷ و ۲۰۰۳ و CHEA)

در ایران، کیفیت آموزش عالی و سازوکارهای ارزیابی و اعتبارسنجی آن و نظامی برای تضمین کیفیت، خود را به صورت یک مسأله ملی برای کارشناسان و محققان نشان می‌داده است. بهرامی (۱۳۷۴) با تأکید بر ضعف‌ها و نارسایی‌های موجود در فرایندهای یاددهی و یادگیری و نیز فعالیت‌های پژوهشی دانشگاه‌های کشور، آن را نشانی از فقدان سازوکارهای مناسب برای تضمین کیفیت آموزش عالی دانسته است. خلیجی (۸۵-۸۴ و ۱۳۷۶) وضعیت کیفیت در آموزش عالی ایران را به شدت بحث‌انگیز یافته است که ضعف بنیه ورودیها به دلیل غلبه یکجانبه پاسخگویی به تقاضای اجتماعی، عدم تناسب خروجی‌ها با تقاضای بازار کار و نیازهای متحول و متنوع جامعه، مدرک‌گرایی و فقدان بهره‌وری از منابع محدود عمومی در آموزش عالی، نمونه‌ای از شواهد آن است.

بازرگان و همکاران (۲۷-۱ و ۱۳۷۹) معتقدند که هر چند از دیرباز، بازرسی‌هایی از آموزش عالی توسط دولت صورت می‌گرفت ولی این فعالیتها با نگاه کل‌گرا و سیستمی همراه نبوده و اثربخشی مورد انتظار را نداشتند. ایلی (۱۳۷۶) درباره موسمی بودن و پراکندگی فعالیت‌های نظارت و ارزیابی در آموزش عالی بحث کرده است. محمدی و همکاران (۱۳) و (۱۳۸۴) معتقدند که فعالیت‌های ارزشیابی آموزش عالی در کشور، نوعاً به صورت غیرعلمی انجام می‌گرفتند، روش‌ها و ابزارها از اعتبار لازم برخوردار نبودند و فرایندها غالباً به ایجاد جو بدبینی و نارضایتی می‌انجامیدند و اثربخشی مطلوب و مورد انتظار نداشتند.

با وجود برخی فعالیت‌های صورت گرفته بویژه طی سالهای اخیر که در مطالعات قبلی بررسی شده است (حجازی و همکاران، ۱۳۷۷، ۱۳۸۰؛ محمدی، ۱۳۸۳؛ دبیرخانه ارزیابی درونی، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۰ و ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵؛ پرند، ۱۳۸۵)، هنوز با استقرار کامل نظام تضمین کیفیت و اعتبارسنجی در آموزش عالی ایران فاصله داریم. خود-ارزیابی (ارزیابی درونی) به عنوان پایه و اساس تضمین کیفیت (چه در مورد رشته‌ها و برنامه‌ها و چه در مورد مؤسسات آموزش عالی) هنوز در دانشگاه‌های ما به طور درونزا نظام نیافته است. در مورد ارزیابی بیرونی توسط هم‌تایان نیز که بدون گزارش‌های آن، امکان اطمینان از کیفیت و بویژه اعتبارسنجی، میسر نمی‌شود؛ هنوز در آموزش عالی ایران، ساختاری کارآمد و نهادی ملی و واجد قابلیت‌های حرفه‌ای لازم برای هماهنگ‌سازی و پشتیبانی، به وجود نیامده است و بستری برای تعامل دولت با مؤسسات آموزش عالی توسعه نیافته است. اطلاعات روزآمد و کارآمدی برای پیش

ملی و پیگیری وجود ندارد و شاخص‌ها و استانداردهای معتبری مورد توافق قرار نگرفته است و بدین ترتیب در حال حاضر به‌رغم برخی تلاش‌ها و اقدامهای صورت گرفته در زمینه ارزیابی کیفیت، هنوز سازوکارهای نهادینه کافی برای بهبود مداوم و تضمین کیفیت آموزش عالی ایران، پاسخگویی عمومی آن و تأمین انتظارات ذی‌نفعان و مشتریان (مانند دانشجویان، خانوارها، استخدام‌کنندگان و به‌کارگیرندگان تولیدات و خدمات تخصصی دانشگاهی) وجود ندارد.

هدف در مقاله حاضر آن است که شرایط لازم برای تأثیر ارزیابی برونی در بهبود کیفیت دانشگاهی توصیف بشود. از روش مرور مطالعات قبلی در تجارب جهانی و رویه‌های معمول در نهادهایی بین‌المللی مانند «شبکه کیفیت آموزش عالی در حوزه آسیا - پاسیفیک^۱ (APQN) و شبکه بین‌المللی نهادهای تضمین کیفیت در آموزش عالی^۲ (INQAAHE) استفاده شده است. تضمین کیفیت در سطح ملی، باید مبتنی بر اصول و استانداردهای جهانی و با هنجارهای بین‌المللی همخوانی داشته باشد. فرایندهای جهانی شدن و روند فزاینده بین‌المللی شدن آموزش عالی به توسعه یافتن شبکه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای تضمین کیفیت انجامیده است

چارچوب مفهومی

مروری بر مطالعات قبلی (بازرگان، ۱۳۷۴ و ۱۳۷۶ و ۱۳۷۹ و ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵؛ بازرگان و فراستخواه، ۱۳۸۷؛ فراستخواه و همکاران، ۱۳۸۵؛ فراستخواه، ۱۳۸۷ الف وب وج و ۱۳۸۸؛ فراستخواه، بازرگان ولوکس، ۱۳۸۶؛ فراستخواه، بازرگان وقاضی طباطبایی، ۱۳۸۶؛ Bazargan, 2002)، محقق را به چارچوب مفهومی در مدل مکعب رهنمون شده است. این مکعب سه بعد دارد:

بعد نخست. سطوح ارزیابی

۱. فراکلان (Mega) شامل

الف. اجتماع علمی

ب. دولت

1- Asia – Pacific Quality Network

2- International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education

۲. کلان (Macro) دانشگاه / مؤسسه آموزش عالی
۳. میانی (Mezzo) دانشکده، گروه
۴. خرد (Micro) کنشگران فردی در دانشگاه شامل اعضای هیأت علمی، دانشجویان و بقیه ذی نفعان فردی در درون و بیرون

بعد دوم. مؤلفه‌های موضوعی ارزیابی

۱. فضا^۱ و فرهنگ
۲. ساختار حقوقی^۲ و قوانین
۳. ساختار سازمانی و مدیریتی^۳
۴. عملکرد (فرایندها، شیوه‌ها، تکنیک‌ها و رویه‌ها و...)

بعد سوم. انواع ارزشیابی‌ها در آموزش عالی

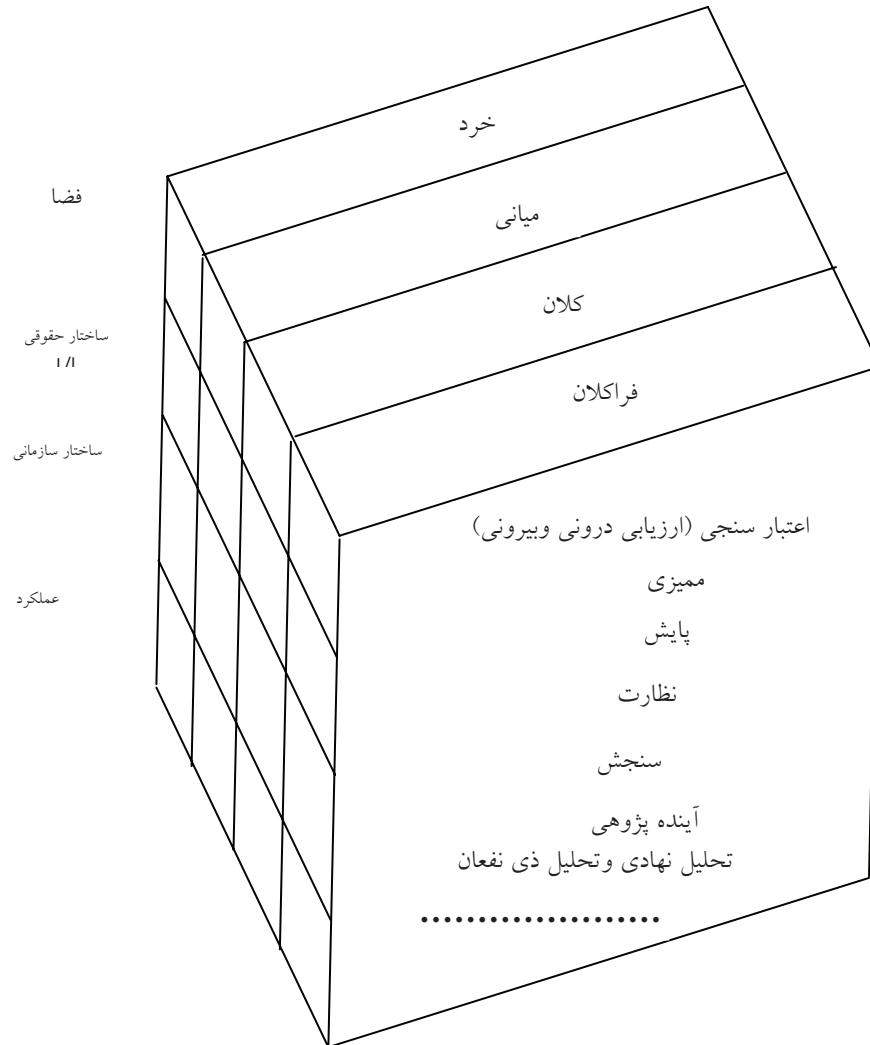
۱. اعتبار سنجی (ارزیابی درونی و بیرونی)
 ۲. ممیزی
 ۳. پایش
 ۴. نظارت
 ۵. سنجش
 ۶. آینده پژوهی
 ۷. تحلیل نهادی و تحلیل ذی نفعان
-(نمودار ۱)

1- Spase

2- Legal structure

3- Organizational and managerial structure

نموار ۱- چارچوب مفهومی مکعبی برای بررسی شرایط تأثیر ارزیابی بیرونی در گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها

بحث در یافته‌ها

در این مقاله با توجه به محدودیت، تنها به تحلیل دو بعد از چارچوب مفهومی ارائه شده در نمودار ۱، بسنده شد که ماتریسی دو بعدی است. یک بعد آن چهار سطح؛ یک، سطح خرد، کنشگران فردی در دانشگاه (اعضای هیأت علمی، دانشجویان و...)، دو، سطح میانی، (شامل گروه و دانشکده)، سه، سطح کلان دانشگاه/ مؤسسه آموزش عالی، چهار، سطح فراکلان

(شامل دولت و اجتماع علمی) را شامل می‌شود. بعد دیگر ماتریس چهار مؤلفه را در بر می‌گیرند: ۱. فرهنگ و فضا، ۲. ساختارهای حقوقی و قوانین، ۳. نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی، ۴. فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل / رویه‌ها. به ترتیب نمودار ۲:

نمودار ۲- ماتریس دو بعدی تحلیل

عملکرد: فرایندها، شیوه‌های عمل، رویه‌ها	ساختارها		فرهنگ و فضا	مؤلفه‌ها سطوح	
	ساختارهای سازمانی و مدیریتی	ساختارهای حقوقی و قوانین			
شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	کشگران فردی در دانشگاه (اعضای هیأت علمی)	یک. سطح خرد
شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	۱. گروه ۲. دانشکده	دو. سطح میانی
شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	دانشگاه / مؤسسه آموزش عالی	سه. سطح کلان
شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	شرایط تأثیر	الف. اجتماع علمی ب. دولت	چهار. سطح فراکلان

نخست. شرایط تأثیر ارزیابی در سطح خرد اعضای هیأت علمی

مؤلفه فرهنگ و فضا

۱. کیفیت زندگی کاری اعضای هیأت علمی
۲. اخلاق علمی
۳. فرهنگ ارزشیابی مانند دلبستگی، مسؤولیت‌پذیری، شفافیت، نقدپذیری، گفتگو و...

مؤلفه ساختارهای حقوقی و قوانین

۱. آزادی علمی
۲. محسوب شدن فعالیتهای ارزیابی هیأت علمی به مثابه فعالیت کلیدی و احتساب آن در ارتقا

مؤلفه نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی

۱. ایجاد نهادهای حرفه‌ای و تخصصی و انجمنهای علمی برای تولید استانداردها و رویه‌های عمل خوب

مؤلفه فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل / رویه‌ها

۱. مشارکت در فعالیتهای ارزیابی درونی و بیرونی
 ۲. تشویق و راهنمایی پایان نامه‌های تحصیلات تکمیلی
 ۳. تولید مقالات و کتب در زمینه ارزیابی کیفیت
 ۴. مشارکت در تدوین الزامات کیفیت و تولید استانداردها و رویه‌های عمل خوب
- (جدول ۳)

دوم. شرایط تأثیر ارزیابی در سطح میانی گروه و دانشکده

مؤلفه فرهنگ و فضا:

۱. جو کار گروهی و تیم‌سازی
۲. فرهنگ مناسب برای فضاها و فعالیتهای موقت

جدول ۳- شرایط تأثیر ارزیابی در سطح خرد اعضای هیأت علمی

۱. فرهنگ و فضا	۲. ساختارهای حقوقی و قوانین	۳. نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی	۴. فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل/ رویه‌ها
۱. کیفیت زندگی کاری ۲. اخلاق علمی ۳. فرهنگ ارزشیابی مانند دلبستگی، مسؤلیت‌پذیری، شفافیت، تقدیرپذیری، گفتگو و...	۱. آزادی علمی ۲. محسوب شدن فعالیت‌های ارزیابی هیأت علمی به مثابه فعالیت کلیدی و احتساب آن در ارتقا	۱. ایجاد نهادهای حرفه‌ای و تخصصی و انجمن‌های علمی برای تولید استانداردها و رویه‌های عمل خوب	۱. مشارکت در فعالیت‌های ارزشیابی درونی و بیرونی ۲. تشویق و راهنمایی پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی ۳. تولید مقالات و کتب در زمینه ارزیابی کیفیت ۴. مشارکت در تدوین الزامات کیفیت و تولید استانداردها و رویه‌های عمل خوب

مؤلفه ساختارهای حقوقی و قوانین

۱. اختیارات گروه در هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی
۲. وجود منابع و مشوق‌های حمایتی برای ارزیابی درونی و بیرونی
۳. تدوین منشور کیفیت برنامه‌های دانشگاهی

مؤلفه نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی

۱. سبک‌های رهبری مشارکت‌پذیر و تعاملی در گروه
۲. شبکه‌سازی گروه‌های مشترک بر مبنای ارزشیابی برنامه‌ها

مؤلفه فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل / رویه‌ها

۱. پیشقدمی در ارزیابی درونی
۲. داوطلبی ارزیابی بیرونی
۳. همکاری‌های میان گروهی (جدول ۴)

جدول ۴- شرایط تأثیر ارزیابی در سطح سطح میانی گروه ودانشکده

۱. فرهنگ و فضا	۲. ساختارهای حقوقی و قوانین	۳. نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی	۴. فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل/رویه‌ها
<p>۱. جو کار گروهی و تیم سازی</p> <p>۲. فرهنگ مناسب برای فضاها و فعالیت‌های موقت</p>	<p>۱. اختیارات گروه در هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی</p> <p>۲. وجود منابع و مشوق‌های حمایتی برای ارزیابی درونی و بیرونی</p> <p>۳. تدوین منشور کیفیت برنامه‌های دانشگاهی</p>	<p>۱. شبکه‌های رهبری مشارکت‌پذیر و تعاملی در گروه</p> <p>۲. شبکه سازی گروه‌های مشترک بر مبنای ارزشیابی برنامه‌ها</p>	<p>۱. پیشقدمی در ارزیابی درونی</p> <p>۲. داوطلبی ارزیابی بیرونی</p> <p>۳. همکاری‌های میان گروهی</p>
<p>دو. سطح میانی:</p> <p>۱. گروه</p> <p>۲. دانشکده</p>			

سوم. شرایط تأثیر ارزیابی در سطح کلان دانشگاه

مؤلفه فرهنگ و فضا

۱. فرهنگ سازمانی مشارکتی و تعاملی
۲. کمک به ایجاد فضای ترویج گفتمان کیفیت از طریق همایش‌ها و کارگاه‌ها

مؤلفه ساختارهای حقوقی و قوانین

۱. استقلال دانشگاهی
۲. ایجاد دفتر/ مرکز ارزیابی کیفیت دانشگاه
۳. تصویب خط مشی‌های کیفیت در هیأت امنای دانشگاه
۴. تدوین منشور کیفیت دانشگاه
۵. تدوین دستورالعمل‌های ارزیابی درونی و بیرونی با مشارکت دانشگاهیان و گروه‌ها
۶. یکپارچه‌سازی همه فعالیت‌های ارزشیابی در دانشگاه مانند ارزیابی دانشجو از کلاس، ارتقای هیأت علمی و ارزیابی درونی و بیرونی برنامه‌ها و مؤسسه

مؤلفه نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی

۱. الگوی مدیریت مشارکتی
۲. ایجاد مرکز اطلاعات و مستندات کیفیت دانشگاه برای افزایش درجه شفافیت
۳. شبکه‌سازی دانشگاه‌ها برای ارزشیابی کیفیت نظامها و مؤسسات آموزش عالی

مؤلفه فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل / رویه‌ها

۱. حمایت نهادینه از کاربری نتایج ارزیابی
۲. پیگیری نتایج ارزیابی
۳. تعامل با ذی نفعان بیرونی (در جهان کار و صنعت و استخدام کننده‌ها) و جلب مشارکت آنها در ارزیابی بیرونی
۴. افزایش برون‌گرایی و ارتباط با جامعه
۵. افزایش کم و کیف همکاری‌های میان دانشگاهی برای ارتقای کیفیت (جدول ۵)

جدول ۵- شرایط تأثیر ارزیابی در سطح کلان دانشگاه

۱. فرهنگ و فضا	۲. ساختارهای حقوقی و قوانین	۳. نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی	۴. فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل/ رویه‌ها
۱. فرهنگ سازمانی مشارکتی و تعاملی کمک به ایجاد فضای ترویج‌گفتن کیفیت از طریق همایش‌ها و کارگاهها	۱. استقلال دانشگاهی ۲. ایجاد دفتر/مرکز ارزیابی کیفیت دانشگاه ۳. تصویب خط‌مشی‌های کیفیت در هیأت استای دانشگاه ۴. تدوین منشور کیفیت دانشگاه ۵. تدوین دستورالعمل‌های ارزیابی درونی و بیرونی با مشارکت دانشگاهیان و گروهها ۶. یکپارچه‌سازی همه فعالیت‌های ارزشیابی در دانشگاه مانند ارزشیابی دانشجو از کلاس، ارتقای هیأت علمی و ارزیابی درونی و بیرونی برنامه‌ها و مؤسسه	۱. الگوی مدیریت مشارکتی ۲. ایجاد مرکز اطلاعات و مستندات کیفیت دانشگاه برای افزایش درجه شفافیت ۳. شبکه‌سازی دانشگاهها برای ارزشیابی کیفیت نظامها و مؤسسات آموزش عالی	۱. حمایت نهادینه از کاربری نتایج ارزشیابی ۲. پیگیری نتایج ارزشیابی ۳. تعامل با ذی نفعان بیرونی (در جهان کار و صنعت و استخدام کننده‌ها) و جلب مشارکت آنها در ارزیابی بیرونی ۴. افزایش برون‌گرایی و ارتباط با جامعه ۵. افزایش کم و کیف همکاری‌های میان دانشگاهی برای ارتقای کیفیت

چهارم. شرایط تأثیر ارزیابی در سطح فراکلان

دولت و اجتماع علمی

مؤلفه فرهنگ و فضا

۱. افزایش سرمایه‌های اجتماعی مانند اعتماد، پیوند، همدلی
۲. مشارکت‌پذیری و آزاد منشی

مؤلفه ساختارهای حقوقی و قوانین

۱. تمرکز زدایی و بوروکراسی‌زدایی امر ارزیابی کیفیت
۲. تخصیص منابع و اعتبارات حمایتی برای کیفیت
۳. منوط شدن «مجوزدهی و تمدید مجوز برنامه‌ها و مؤسسات» به نتایج ارزیابی درونی و بیرونی

مؤلفه نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی

۱. ایجاد نهاد ملی اعتبارسنجی بر مبنای ترازهای بین‌المللی و با مشارکت دانشگاه‌ها و انجمن‌های تخصصی
۲. یکپارچه‌سازی و رفع متولیان موازی
۳. نقش حمایتگر و نه مداخله‌گر دولت در امر کیفیت دانشگاهی
۴. حمایت از بازار اعتبارسنجی

مؤلفه فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل / رویه‌ها

۱. ایجاد نهاد ملی اعتبارسنجی
۲. ظرفیت‌سازی برای همکاری با نهادهای بین‌المللی مانند APQN و INQAAHE (جدول ۶)

جدول ۶. شرایط تأثیر ارزیابی در سطح کلان دانشگاه

۱. فرهنگ و فضا	۲. ساختارهای حقوقی و قوانین	۳. نهادها، ساختارهای سازمانی و مدیریتی	۴. فرایندهای عملکردی، شیوه‌های عمل/رویه‌ها
۱. افزایش سرمایه‌های اجتماعی مانند اعتماد، پیوند، همدلی ۲. مشارکت‌پذیری و آزاد منشی	۱. تمرکززدایی و بوروکراسی‌زدایی امر ارزیابی کیفیت ۲. تخصیص منابع و اعتبارات حمایتی برای کیفیت ۳. منوط شدن «مجوزدهی و تمدید مجوز برنامه‌ها و مؤسسات» به نتایج ارزیابی درونی و بیرونی	۱. ایجاد نهاد ملی اعتبارسنجی بر مبنای ترازهای بین‌المللی و با مشارکت دانشگاه‌ها و انجمنهای تخصصی ۲. یکپارچه‌سازی و رفع متولیان موازی نقش حمایتگر و نه مداخله‌گر دولت در امر کیفیت دانشگاهی ۴. حمایت از بازار اعتبارسنجی	۱. ایجاد نهاد ملی اعتبارسنجی ۲. ظرفیت‌سازی برای همکاری با نهادهای بین‌المللی مانند APQN و INQAAHE

منابع

- ۱- بازرگان عباس (۱۳۷۶) کیفیت و ارزیابی آن در آموزش عالی: نگاهی به تجربه‌های ملی و بین‌المللی. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، محسن خلیجی و محمد مهدی فرقانی (ویراستاران) دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۲- بازرگان عباس و همکاران (۱۳۷۹) رویکرد مناسب ارزیابی درونی برای ارتقاء مستمر کیفیت گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران. دوره جدید سال ۵: ۱-۲۷.
- ۳- بازرگان، عباس (۱۳۷۴) ارزیابی درونی دانشگاهی و کاربرد آن در بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ش ۴ و ۳، ۱-۲۲.
- ۴- بازرگان، عباس (۱۳۸۴) ارزیابی در آموزش عالی؛ مفاهیم، تعاریف، نظریه‌ها و الگوها. ارائه شده در میزگرد تخصصی ارزیابی در آموزش عالی. ۲۳ اسفند ۱۳۸۴. مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- ۵- بازرگان، عباس (۱۳۸۵) ارزیابی درونی برای بهبود کیفیت دانشگاهی: نگاهی به یک دهه تجربه در نظام آموزش عالی ایران. دومین همایش ارزیابی درونی، ۲۵ اردیبهشت ۱۳۸۵، دانشگاه تهران و سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۶- بازرگان، عباس و فراستخواه، مقصود (۱۳۸۷) پیشنهاد تشکیل «شبکه کیفیت دانشگاه‌های ایران» (شکا) برای بررسی در هفتمین جلسه شورای نظارت و ارزیابی آموزش عالی

شرایط لازم برای تأثیر ارزیابی برونی در بهبود کیفیت ... ۴۰۵

مورخ ۱۳۸۷/۹/۱۶ (موضوع بند سوم دستور جلسه نامه ۱۶۶۹۷ تاریخ ۱۳۸۷/۹/۶ دبیرشورا). تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و اداره کل نظارت و ارزیابی وزارت ع.ت.ف.

۷- فراستخواه، مقصود (۱۳۸۸) دانشگاه ایرانی و مسأله کیفیت. تهران: آگاه.

۸- فراستخواه، مقصود (۱۳۸۷الف). آینده‌اندیشی درباره کیفیت آموزش عالی ایران؛ مدلی برآمده از نظریه مبنایی (GT). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، زمستان ۱۳۸۷، ش ۵۰، ۶۷-۹۵.

۹- فراستخواه، مقصود (۱۳۸۷ ب). بررسی تأثیر فرایند ارزیابی درونی بر برنامه‌ریزی برای بهبود کیفیت گروه‌های آموزشی دانشگاهی؛ تحلیلی مقایسه‌ای، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ش ۴۹، پاییز ۱۳۸۷، ۱۴۵-۱۷۵.

۱۰- فراستخواه، مقصود (۱۳۸۷ج) تحلیل ارزیابی در نظام علمی کشور و ارائه الگویی برای اصلاح و ارتقای آن. فصلنامه سیاست علم و فناوری، ش ۲ تابستان ۱۳۸۷.

۱۱- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۰) بررسی فرایند نهادینه شدن ساختار ارزیابی درونی و بیرونی در آموزش عالی ایران؛ با تأکید بر نظریه اجتماعی ساختاریابی. پنجمین همایش ارزیابی کیفیت در نظام دانشگاهی، دانشگاه تهران، چهارشنبه ۷ اردیبهشت ماه ۱۳۹۰

۱۲- فراستخواه، مقصود و همکاران (۱۳۸۵) تدوین و ارائه الگویی برای ارزیابی و اعتبار سنجی آموزش عالی بر مبنای تجارب جهانی و ایرانی. پایان نامه دکتری رشته آموزش عالی دانشکده علوم تربیتی ۱۳۸۵، زیر نظر دکتر عباس بازرگان، با مشاوره دکتر محمود قاضی طباطبایی و دکتر کارولوکس. دانشگاه شهید بهشتی.

۱۳- فراستخواه، مقصود، عباس بازرگان و کارولوکس (۱۳۸۶) نقشه‌ای شناختی درباره چالش‌های اجتماعی کیفیت آموزش عالی در ایران. نامه علوم اجتماعی، دیماه ۱۳۸۶، ش ۳۰.

۱۴- فراستخواه، مقصود، عباس بازرگان و محمود قاضی طباطبایی (۱۳۸۶) تحلیل مقایسه‌ای نظام‌های تضمین کیفیت. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ش ۴۴.

- ۱۵- حجازی، یوسف و همکاران (۱۳۷۷) گزارش ارزیابی درونی گروه ترویج و آموزش کشاورزی. مشاور؛ عباس بازرگان، همکاران؛ حمید موحد محمدی و مسعود برادران، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران.
- ۱۶- دبیرخانه ارزیابی درونی (۱۳۸۴ب) صورت جلسه دومین جلسه شورای مرکزی ارزیابی درونی (شما) مورخ ۸۴/۵/۲۲ سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۱۷- دبیرخانه ارزیابی درونی (۱۳۸۴الف) نرم افزار ارزیابی درونی و راهنمای جامع آن. مرکز مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی آموزشی، سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۱۸- دبیرخانه ارزیابی درونی (۱۳۸۴ج) طرح ارزیابی عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و طراحی نظام مناسب ارزیابی کلان آن. مرکز مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی آموزشی، سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۱۹- دبیرخانه ارزیابی درونی (۱۳۸۵) جلب اعتماد، اطمینان، مشارکت و مسؤولیت پذیری جامعه دانشگاهی و دانشگاهها در ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی. سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۲۰- دبیرخانه ارزیابی درونی (۱۳۸۲) بررسی روند پیشرفت طرح ارزیابی درونی در دانشگاههای کشور، شماره ۱. مرکز مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی آموزشی، سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۲۱- دبیرخانه ارزیابی درونی (۱۳۸۵) گزارش گروههای مجری ارزیابی درونی از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵. مرکز مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی آموزشی، سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۲۲- دبیرخانه دومین همایش ارزیابی درونی (۱۳۸۵) دومین همایش ارزیابی درونی برای ارتقای کیفیت دانشگاهی؛ دستاوردها، چالشها، چشم اندازها. دانشگاه تهران و سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۲۳- محمدی، رضا (۱۳۸۳) راهنما و چارچوب تدوین گزارش ارزیابی درونی در سطح گروه آموزشی. دبیرخانه ارزیابی درونی، مرکز مطالعات تحقیقات و ارزشیابی آموزشی، سازمان سنجش آموزش کشور.

شرایط لازم برای تأثیر ارزیابی برونی در بهبود کیفیت ... ۴۰۷

۲۴- محمدی، رضا (۱۳۸۴) چالش‌های ارزشیابی در آموزش عالی ایران. گفتگوی پژوهشگر با رضا محمدی، عضو هیأت علمی و رئیس دبیرخانه ارزیابی درونی، مرکز مطالعات، تحقیقات و ارزشیابی آموزشی.

۲۵- پزند، کوروش (۱۳۸۵) گزارشی از فعالیتهای صورت گرفته درباره ارزیابی آموزش عالی. ارائه شده در دومین همایش ارزشیابی درونی برای ارتقای کیفیت دانشگاهی. ۲۵ اردیبهشت ۱۳۸۵. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران و سازمان سنجش آموزش کشور.

۲۶- ایلی، خدایار (۱۳۷۶) ارزشیابی ماهیت نظارت و ارزیابی جاری در آموزش عالی غیرپزشکی کشور. در: خلیجی محسن و محمدمهدی فرقانی (ویراستاران) مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی در ایران، جلد دوم، دانشگاه علامه طباطبایی.

۲۷- بهرامی محسن (۱۳۷۴) ضرورت تجدیدنظر در رسالت‌ها و ساختارهای آموزش عالی. رهیافت. ش ۱۱.

۲۸- خلیجی محسن (۱۳۷۶) نگاهی به نظام آموزش عالی ایران؛ گذشته، حال، آینده. مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی ایران. محسن خلیجی، محمدمهدی فرقانی (ویراستاران) دانشگاه علامه طباطبایی.

- 29- Bazargan Abbas (2002) Issues and Trends in Q.A. & Accreditation: A Case study of Iran UNESCO, 17-18 October 2002. First Global Forum on International Quality Assurance Accreditation & The Recognition of Qualifications in H.E.
- 30- Anderson Don, Johnson Richard & Milligan Bruce (2000) Quality Assurance and Accreditation in Australian Higher Education: An Assessment of Australian and International Practice. Center for Continuing Education, The Australian National University.
- 31- Brennan, John and T.Shah (2000) Managing quality in higher education. An international perspective on institutional assessment and change. Buckingham, OECD, SRHE and Open University Press.
- 32- Eaton Judith S. (2006) Before the "The Secretary of Education's Commission on the Future of Higher Education". Council for Higher Education Accreditation, Washington DC.
- 33- CHEA (2003) Introducing the CHEA Almanac of External Quality Review. Council for Higher Education Accreditation.
- 34- Maassen, P.A.M. (1997). 'Quality in European higher education: Recent trends and their historic roots', European Journal of Education 32(2), 111-127.

